

Příběh slova aneb opožděný fejeton

VĚRA LINHARTOVÁ

Koncem února mi RNDr. Milan Kouřil, CSc., vypravoval zajímavý příběh. Vlastně to byly příběhy dva. Oba se prolínaly. Odehrály se na počátku sedmdesátých let ve společenském ovzduší, které jsme tu komplikovaně prožívali po obsazení vojsky Varšavské smlouvy.

Recidivy onoho problematického období přešlápaly v našich dějinách i hranici třetího tisíciletí.

Ten první příběh začal ohlášenou návštěvou studentů z moskevské Lomonosovovy univerzity. Tehdy dostal mladý asistent M. Kouřil z katedry anorganické chemie Přírodovědecké fakulty od svého vedoucího úkol vyzvednout na nádraží skupinu studentů a postarat se o jejich celodenní program, protože se mohou ubytovat až večer.

Improvizovaný program začal v jídelně na Běhounské ulici. Po obědě jim mladý asistent představil práci ústavu a rozpovídal se při tom i o svých výzkumech. Jak jinak. Byl jimi cele zaujat, právě dokončoval kandidátskou práci. Týkala se hydrolýzy (reakcí s vodou) u cyklických amidofosfazenů $[PN(NH_2)_2]_{3,4}$, které byly navrhovány jako možná hnojiva s postupným uvolňováním fosforu a dusíku. Ověřoval, zda při hydrolýze nevznikají produkty, které působí na rostliny obdobně jako herbicidy. A jak se tak vnořil zapáleně do problému, začal o tom, co ho jako chemika zvláště zaujalo – byl to „přesmyk“ vodíku v molekulách postupně vznikajících sloučenin. Ale najednou se zadrhl, nevěděl, jak slovo přesmyk přeložit do ruštiny. Po chvíli si vypomohl anglickým rearrangement (přeorganizování). Samozřejmě se okamžitě objevily dotazy, co to slovo znamená, studenti žádali detailnější vysvětlení. Po chvíli uvažování napadlo asistenta slovo perestrojenije. A rozběhla se zajímavá diskuse o termínu, v níž se objevil i přesnější ruský ekvivalent pro přesmyk – peregrupirovka. Diskuse se ještě vedla o slovech reformace, reorganizace, jiné uspořádání v molekule, přeskupení. Jedna dívka poznamenala, že slovo perestrojenije jí připadá mnohem vhodnější a že by ještě exaktněji znělo substantivum od něho odvozené – perestrojka. Tu studentku oslovovali Ina a od té chvíle byla hlavní diskutérkou. Najednou se všichni snažili dát novému slovu obsah, až Ina odvedla diskusi od reorganizace uvnitř molekuly k reorganizaci, přesmyku, přeskupení uvnitř společnosti a dodala, že nový termín by se hodil na pojmenování toho, co v naší společnosti začalo na počátku roku 1968. Od chemie se přešlo k politice, vysvětlovalo se slovo glasnosť. To už všichni měli za sebou zážitek z kasemat a procházku po Špilberku a z věže radnice obdivovali pohled na Brno. Unaveni skončili U Tří knížat na Minoritské u džbánku dobře chlazeného starobrna. Do večera chyběly asi tak dvě hodiny,

ještě bylo třeba nějak toho času využít. Do Mendeliana už to bylo daleko, a tak asistent navrhl kino, což bylo jásavě přijato – chození a památek prý už stejně bylo dost.

Ve vestibulu kina Družby Ina M. Kouřila požádala, zda si může sednout vedle něho, že s ním ještě cosi potřebuje probrat. Ani nevěděl, proč ho najednou tak udivilo, jak dobře zná Ina latinku. „Umím německy a anglicky, jsem z Moskvy,“ prozrazovala o sobě, ale tajila své jméno, umanutě opakovala: „Ja vam ně mogu skazať. Ale můžu vám sdělit, že taková perestrojka jako v té molekule, bude i u nás, v naší společnosti a vím, kdo ji udělá.“

To byla informace – bomba, která nemohla zůstat bez povšimnutí. Po dlouhém vyzvídání, kdo tu prerestrojku provede, Ina odpověděla, že to bude muž, jehož jméno začíná písmenem G. Více už neřekla. Po opakovaném odmítání řekla: „Eto ja ně mogu skazať. Myslete si, že to bude Gosudar.“

Kolik si pamatovali oba z filmu, těžko dnes usoudit, ale na slovo perestrojka, které společně vytvořili, na obsah glasnosti, od níž všichni tolik očekávali, a na myšlenku jednoho společného evropského domu, kde by se dalo volně sťahovat z poschodí do poschodí, nezapomněli podnes.

Epilog

V polovině osmdesátých let se RNDr. Milan Kouřil, CSc., setkal na jedné bratislavské konferenci s Jurijem Lobanovem, místopředsdou Akademie věd tehdejšího Sovětského svazu (byl zetěm Černěnkovým), který před léty přivezl do Brna tu skupinu moskevských studentů. Vzpomínali na společně prožitý den, na to, jak stvořili slovo perestrojka, kterého je teď plný svět, až se nakonec Kouřil zeptal na Inu. „Á, vy myslíte Irinu,“ ujišťoval se Lobanov, „vždycky chtěla, abychom jí říkali Ina. Vy opravdu nevíte, kdo to je?“ divil se Lobanov. „No přece dcera našeho Michaila Sergejeviče.“ „Irina Gorbačovová“, podivil se přírodovědec.

Škoda, že až po čtyřiceti letech můžeme ke slovům pistole a robot (v nové době tunelování), jimiž Češi obohatili internacionální jazyk, přidat také slovo perestrojka. Vzniklo v Brně v roce 1974 česko-ruským přičiněním. Možná, že se nějakému pečlivému píidilovi podaří objevit i datum jeho zrození.